

ТЕХНИЧЕСКИ ФАКУТЕТ
КАТЕДРА ТЕХНОЛОГИЧНО ОБУЧЕНИЕ И
ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ

Сладуна Асенова Георгиева

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Област на висше образование: 1. Педагогически науки

Професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението

по... (Методика на обучението по техника и технологии)

на тема

МОДЕЛ ЗА ФОРМИРАНЕ НА НАЧАЛНИ ЖИТЕЙСКИ
УМЕНИЯ В ОБУЧЕНИЕТО ПО КОНСТРУИРАНЕ И
ТЕХНОЛОГИИ В ДЕТСКАТА ГРАДИНА
(ПОДГОТВИТЕЛНА ГРУПА)

Научен ръководител: доц. д-р Диана Митова

Благоевград, 2022 г.

Проведено вътрешно обсъждане на дисертационния труд на 15.12.2021 г. на заседание на катедра „Технологично обучение и професионално образование“ на Техническия факултет при Югозападен университет „Неофит Рилски“

Защитата на дисертационния труд ще се проведе пред научно жури в състав:

проф. д-р Сашко Плачков
проф. д-р Марина Иванова
доц. дн Любен Витанов
доц. д-р Николай Цанев
доц. д-р Евдокия Петкова

Публичната защита ще се проведе на 4.02.2022 г., от 11 ч. 1331 кабинет.

Дисертационният труд е с обем от 224 страници, от които 172 текст (изложение), визуализиран с 27 таблици, 23 графики, 11 фигури и 2 схеми. Структурата му включва увод, три глави, изводи, заключение и препоръки. Библиографията съдържа общо 106 източника (на кирилица и латиница) и 20 електронни източника. В края на труда са включени 4 приложения: Анкетни и Експертни карти, План-конспекти на педагогически ситуации и игри и „Дидактическа визитка“ на проект (*адаптиран вариант по Д. Митова*).

Съдържание

УВОД

ГЛАВА1: ПРОБЛЕМЪТ ЗА ЖИТЕЙСКИТЕ УМЕНИЯ В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ (теоретико-експериментални параметри на изследването)

- 1.1.Обща концептуална рамка на изследването
- 1.2. Теоретична обосновка на проблема за формиране на житейски умения
- 1.3.Психофизиологически особености на децата от предучилищна възраст
- 1.4.Образователен потенциал на интерактивните образователни технологии за формиране на начални житейски умения

ГЛАВА2: ОБУЧЕНИЕТО ПО КОНСТРУИРАНЕ И ТЕХНОЛОГИИ ЗА ФОРМИРАНЕ НА НАЧАЛНИ ЖИТЕЙСКИ УМЕНИЯ В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

- 2.1. Конструктивно-техническата дейност като средство за развиване на начални житейски умения в предучилищна възраст
- 2.2. Специфика и организация на предучилищното образование в контекста на формирането на начални житейски умения
- 2.3.Характеристика на образователно направление „Конструиране и технологии“
- 2.4.Теми и съдържателни ядра в обучението по конструиране и технологии, подпомагащи формирането на начални житейски умения (подготвителна група)

ГЛАВА 3: ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА МОДЕЛА

- 3.1. Теоретичен модел за формиране на начални житейски умения (графична визуализация на модела)
- 3.2. Подготвителен етап на изследването
- 3.3. Констатиращ етап на изследването
- 3.4. Формиращият етап на изследването
 - 3.4.1. Интерактивна методика за формиране на умения за общуване и работа в екип

3.4.2. Интерактивна методика за формиране на умения за решаване на проблеми, критично мислене и вземане на решения

3.4.3. Интерактивна методика за формиране на умения за полагане на грижи за себе си, за другите и за здравословен начин на живот

3.5. Контролен етап на изследването

3.6. Анализ, статистически обработка и визуално представяне на резултатите от експерименталното изследване

ИЗВОДИ, ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ПРЕПОРЪКИ

ПРИНОСИ

ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1

Приложение 2

Приложение 3

Приложение 4

ПУБЛИКАЦИИ по темата на дисертационния труд

ОБЩА ХАРАКТЕРСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на проблема и основания за избор на темата

Динамично променящите се социално-икономически условия изискват прилагане на нов подход за разбиране на ролята и функциите на образованието. Качественото образование и обучение предоставя възможности за изграждане на съвременни технологични и социални умения у младите хора, съобразно собствените им нагласи и потребности. Акцент се поставя върху развитието на личностните качества и ключовите компетентности, свързани с житейските умения на 21 век. За успешната си реализация и социализация в обществото, подрастващите трябва да умеят да творят и мислят, да работят в екип, да бъдат толерантни, организирани и самостоятелни, да могат да прилагат получените знания на практика в реални житейски ситуации.

Социалната компетентност като интегративна характеристика на съвременния човек, придобива особено значение не само в неговата професионална дейност, но и във всички области на обществения живот. При определяне на мястото си в системата на социалните отношения, подрастващите са изправени пред необходимостта от самоопределяне и желание за самоусъвършенстване. В този смисъл, развитието на основните житейски умения на децата от най-ранна възраст се превръща в една от приоритетните задачи на образователната система в България.

Анализът на съвременната образователна практика показва недостатъчна подготвеност на децата от предучилищна възраст за взаимодействие с променяща се социална среда, несигурност в собствените способности и ниско равнище на компетентност при решаване на възникнали пред тях социални проблеми. Това води до нарушаване на ефективно действащата система от норми и правила, установена от общността на възрастните и тази, прилагана от социалните институции. Тези противоречия предизвикват вътрешен конфликт и лишават подрастващите от възможността да заемат активна социална позиция, утвърждавайки индивидуалното си поведение и личностен капацитет.

Актуалността на проблема, който се изследва в дисертационния труд, се обуславя от факта, че изграждането на умения за живот е изключително важен аспект от цялостното развитие на личността. Детската градина, училището и семейството са най-важните среди за изграждане на социални умения при децата. Социалните умения, които децата усвояват като асертивност, емпатия, умения за слушане, дефиниране на проблеми, преценка на решенията, преговори, адекватно изразяване на емоции, решаване на междуличностни конфликти и други, са неразделна част от уменията за живот. Установено е, че при децата със слаби социални умения има риск за потенциални проблеми в развитието от детската градина, в училище, а в последствие и на работното място.

Научната значимост на проблема произтича от последните изследвания на PISA, при които се констатира

нарастване на броя на функционално неграмотните деца и ученици. Паралелно с това, се наблюдава и дефицит на положително влияние върху децата от общността на възрастните, с което се нарушава системата от норми и правила, установена и прилагана от социалните институции. Всички тези противоречия водят до вътрешен конфликт, лишавайки децата от възможността да овладяват социалните норми на поведение и изявят личностния си капацитет. Проучванията сочат, че проблемът за развитието на начални житейски умения у децата от предучилищна възраст, все-още не е достатъчно разработен в педагогическата теория и практика.

В този смисъл, *развитието на основните житейски умения на децата от предучилищна възраст се превръща в една от приоритетните задачи на съвременната образователна система в България.*

ГЛАВА 1: ПРОБЛЕМЪТ ЗА ЖИТЕЙСКИТЕ УМЕНИЯ В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ (теоретико-експериментални параметри на изследването)

1. Обща концептуална рамка на изследването

Изборът на настоящия изследователски проблем е свързан с необходимостта от проучване на началните житейски умения, които се формират в предучилищна възраст.

Обект на изследването са началните житейски умения, формирани чрез обучението по Конструирание и технологии в детската градина (подготвителна група).

Предмет на изследването, е разработване на теоретично обоснован технологичен модел за формиране на начални

житейски умения, чрез обучението по конструиране и технологии (подготвителна група).

В съответствие с предмета на изследването, се формулира следната **работна теза**:

- ⇒ Обучението по ОН „Конструиране и технологии“ в предучилищна възраст, би могло да внесе положителни промени в развитието децата 6-7 год.деца, по посока ***изграждане на начални житейски умения.***
- ⇒ Прилагането на теоретично обоснован модел за формиране на начални житейски умения у децата от подготвителната група в детската градина, чрез обучението по Конструиране и технологии, при използване на активни методи и образователни стратегии, ***ще повиши нивото на началните им житейски умения, в т.ч. умения за общуване и работа в екип, умения за решаване на проблеми и критично мислене и умения за здравословен начин на живот.***

Основна цел на изследването е разработване и апробиране на теоретико-експериментален модел за формиране на начални житейски умения у децата, посещаващи подготвителна група в детската градина. Приема се, че овладяването на начални житейски умения може да се реализира чрез създаването на подходяща образователна среда , като се прилагат нетрадиционни форми, методи и средства за обучение.

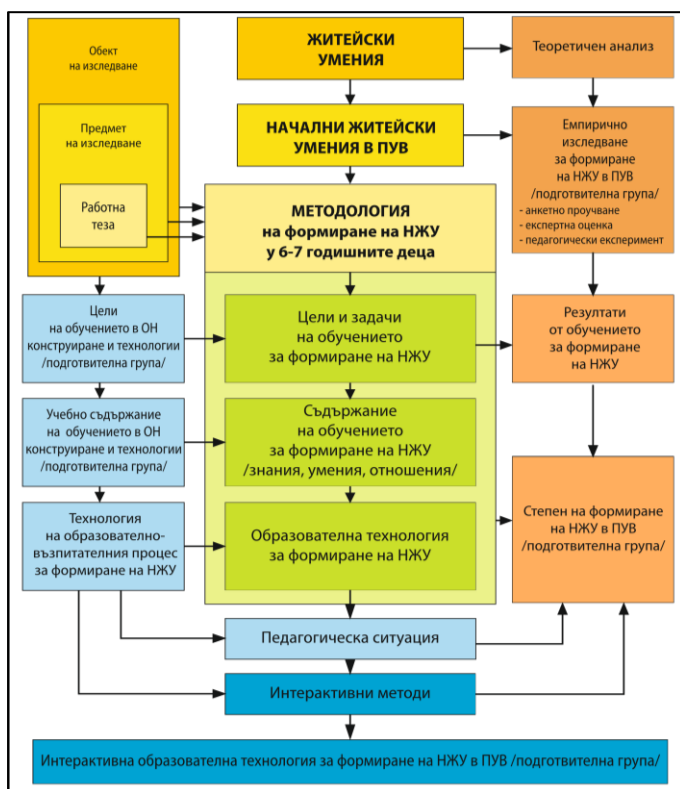
Задачите на изследването, са сведени до:

- Анализ на научната литература за същността на «уменията за живот» и техните проявления в предучилищна възраст;
- Анализ на европейската и националната образователна политика за формиране на житейски умения;
- Анализ на учебната документация, в областта на предучилищното образование и ОН «Конструиране и технологии», в контекста на изследваната проблематика;
- Определяне чрез анкетно проучване и експертна оценка на конкретните житейски умения, обект на изследване в дисертационния труд;
- Конструиране на теоретичната рамка на модела за формиране на начални житейски умения в детската градина (подготвителна група);
- Проучване на педагогическия потенциал на интерактивните образователни методи за развитие на начални житейски умения, чрез обучението по конструиране и технологии, у 6-7 годишните деца;
- Разработване на технологичен модел за формиране на начални житейски умения у 6-7 годишните деца, в съответствие с теоретичната рамка;
- Експериментална проверка на ефективността на модела, изводи и препоръки за педагогическата практика.

Теоретичният модел за формиране на начални житейски умения (Схема 1.), представя методологията на изследователската дейност (обект, предмет, цели и задачи, съдържание и технология на обучението), т.е. цялостната

изследователска концепция за неговото реализиране. Използват са *основни дидактически принципи, подходи, форми и методи на педагогическо взаимодействие* (образователни ситуации и нетрадиционни методи), за реализиране на интерактивната образователна технология за формиране на начални житейски умения у 6-7 год. деца.

Схема 1. Теоретичен модел за формиране на начални житейски умения (графична визуализация на модела)

Моделът за формиране на начални житейски умения, чрез обучението по конструиране и технологии в предучилищна възраст, включи допълване на традиционното обучение в рамките на образователните ситуации с нови цели и задачи; принципи и съдържание на обучението по „Конструиране и технологии“ в подготвителната група; интерактивни методи, техники и алгоритъм на обучение; интерактивна образователна технология за формиране на начални житейски умения в предучилищна възраст. Разработеният дисертационен труд се базира на комбиниране на различни по вид изследователски методи: анализ на учебна документация, преки педагогически наблюдения на автора, проучване на становища на експерти - представители на педагогическата и академична общност.

В настоящото теоретико-емпирично изследване се използват следните изследователски методи като: *Теоретичен анализ* на литературните източници по темата; *Педагогическо моделиране* – при изграждане на модела за формиране на начални житейски умения в предучилищна възраст: методи за събиране на емпирична информация (наблюдение, беседа, анкетно проучване, експертна оценка); педагогически експеримент и математико-статистически методи, за обработка на емпиричните данни и резултатите от изследването. Приложената методика включва изграждане на концепция за изследване и провеждане на педагогическия експеримент

ГЛАВА 1: ПРОБЛЕМЪТ ЗА ЖИТЕЙСКИТЕ УМЕНИЯ В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ (теоретико-експериментални параметри на изследването)

Теоретична обосновка на проблема, който се изследва в дисертационния труд включва точките:

- ⇒ Същност и основни компоненти на житейските умения;
- ⇒ Характеристика на житейските умения в предучилищна възраст;
- ⇒ Социализацията като фактор за развитие на житейски умения;
- ⇒ Житейските умения в контекста на съвременните теории за учене;
- ⇒ Компетентностно базиран подход към понятието „умения за живот“;
- ⇒ Образователна политика на Европа за формиране на житейски умения. Национални приоритети и политики;
- ⇒ Психофизиологически особености на децата от предучилищна възраст;
- ⇒ Образователен потенциал на интерактивните образователни технологии за формиране на начални житейски умения.

Изясняването на същността на житейските умения предполага тяхното разглеждане от различни аспекти и авторски интерпретации. Съгласно определение на УНИЦЕФ, уменията за

живот са „голяма група от психосоциални и междуличностни умения, които могат да помогнат на хората да взимат информирани решения, да общуват ефективно, да развиват умения за справяне и самоконтрол, които да им помагат да водят здравословен и продуктивен живот.” Те са „насочени към действия, засягащи отделния индивид и другите хора и към действия за промяна на средата и условията в посока на здравословен живот”.

Стратегия „Европа 2020” заложи на нов подход към образованието, като му отреди мисията да вдъхновява, мотивира и насърчава децата да развиват своите заложби и потенциал, както и основните умения за живот. [25]

Необходимите умения за живот в XXI век динамично се променят. Нараства необходимостта от социална и емоционална интелигентност, както и развиване на базовата и функционалната грамотност в областта на четенето, математиката, природните науки и технологии и дигиталните умения. Акцентира се върху уменията за критично мислене, изказване на информирано мнение, инициативност, насоченост към решаване на проблеми и умения за работа в екип. Нараства търсенето на качества на личността като любознателност, адаптивност, лидерство, етично поведение, социална отговорност и приемане на различията.

Успехът на личността, както и благополучието на обществата все повече ще се определят от това, в каква степен образованието формира у всеки човек ценностно-ориентирано поведение. Усилията на педагогическите екипи в детските градини и

училищата следва да се насочат към осигуряването на най-благоприятна образователна среда за всяко дете в условията на толерантност, уважение към културното многообразие.

Уменията за живот, според Националното бюро за децата (Обединено кралство) са такива умения, които „помагат на децата и младежите да придобият способност за самостоятелен анализ, учене, успех, израстване, развитие, участие, подготовка за работа, както и грижи за здравето и благосъстоянието. Уменията за живот осигуряват на децата и младите хора „положителен старт в живота и да преодолеят икономическите и социални трудности“. Началните житейски умения, които се изграждат у децата в ранна детска възраст, се определят като:

- 1) културни и хигиенни умения;
- 2) утвърждаващи личната позиция умения; умения за социална активност;
- 3) просоциални умения;
- 4) ежедневни рутинни умения;
- 5) умения за лична безопасност. [87, с.277-286]

Световната здравна организация определи пет ключови житейски умения, които се отразяват на качеството на живота:
[ЕИ№2]

1. Взимане на решения и разрешаване на проблеми
2. Творческо и критично мислене
3. Умение за общуване и междуличностни отношения

4. Самоосъзнаване и съпричастност

5. Справяне с емоции и стрес

Разбирането за уменията на 21-ви век се основава на четири ключови рамки:

- Четирите стълба на образованието на ЮНЕСКО (Delors, 1996);
- Дефиниция и избор на умения на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (Definition and Selection of Key Competencies: Executive Summary);
- Партньорство за умения на 21-ви век (P21);
- Нова визия за образованието на Световния икономически форум (WEF, 2015). [ЕИ № 21]

Според изследванията на „Партньорство за уменията на 21-ви век“ (P21) се определят следните **ключови умения**: умения по основните предмети (напр. четивна грамотност, математика, география, история, гражданско образование), темите на 21 век (глобална осведоменост, гражданска грамотност, здравна култура, екологична грамотност, финансова, бизнес и предприемаческа култура и т.н.); ученето и иновативните умения (творчество и иновации, критично мислене и решаване на проблеми, комуникация и сътрудничество); информационни, медийни и технологични умения (напр. грамотност по информационни и комуникационни технологии, медийната грамотност); и житейските и професионални умения (гъвкавост и адаптивност, инициатива и самостоятелност, социални и межкултурни умения, производителност и отчетност,

лидерство и отговорност). Един от основните учебни методи, който подкрепя изучаването на тези умения и знания, е груповото учене или тематичните проекти, които включват умения за съвместна работа, решаване на проблеми и др. [ЕИ21]

Съгласно проведено изследване на МОН, относно оценяване на нивото на включеност на умения за живот в ДОИ и училищната практика, могат да се посочат следните **съдържателни компоненти на уменията за живот**: [62,с.2]

- Общуване и междуличностни умения – способността да се изразяваш и общуваш с хора с различен произход и култура;
- Справяне с конфликти - способността да се посредничи при конфликти между други хора и да се овладее собствената агресия или гняв;
- Съдействие - способността да погледнеш извън себе си и да допринасяш за общността;
- Сътрудничество - способността да се работи в група или екип, да се правят компромиси и да се застава начело;
- Творческо мислене - способността да се изработват творчески и новаторски решения за предизвикателствата и проблемите;
- Критично мислене - способността да се задават въпроси и да се поставя под съмнение информация, ситуации и авторитети;
- Вземане на решения - способността да се анализират варианти и да се решават проблеми;

- Съпричастност - способността за по-дълбоки връзки с други хора;
- Овладяване на чувствата - способността за справяне със собствените си чувства и за изразяване (наричана също “емоционална грамотност”);
- Самоуважение и уважение към другите (разбиране на културата на другите);
- Отговорност - способността да управляваш собствения си живот, да отговаряш пред другите и да поемаш отговорност за неща и хора;
- Самоувереност – качеството, необходимо за вземане на информирани решения, з устояване срещу натиска на околните и за формиране на силен характер.

Посочените умения, се причисляват към групата на основните умения за живот, които съвременният човек трябва да развива от ранна детска възраст и през целия живот.

Характеристика на житейските умения в предучилищна възраст

Ранното обхващане на децата във форми на образование и грижи в ранна детска възраст е ключов приоритет в образователната ни политика. Предучилищното образование следва да осигури:

- развиване на познавателни и социално-емоционални умения;
- формиране на умения при децата да използват придобитите компетентности при изпълнение на

ежедневни задачи, за справяне в сложни и непознати житейски ситуации в променяща се околна среда;

- придобиване на интегрален микс от компетентности чрез свързване на знанията и уменията от различни области за прилагане на наученото в практически ситуации, поощряване на ученето чрез преживяване и решаване на реални проблеми; изграждане на умения за критично мислене и разбиране за света;
- разширяване на спектъра от занимания по интереси, насочени към развитието на личностни и междуличностни умения. (пак там, с. 22-23)

Определените в Европейската рамка на ключовите компетенции на подрастващите, изисква те да се формират в резултат от учебно-възпитателния процес още в ранна възраст. Те са условие за усъвършенстване развитието на личността на детето, за повишаване на неговата мотивация, мобилност и адаптивност към изискванията на училищното обучение.

Съгласно „Национална квалификационна рамка за учене през целия живот“, децата от предучилищна възраст попадат в нулево ниво и в края на този период трябва да придобият:

- *Знания* – има начални представи за заобикалящия свят, познава последователността при изпълнение на познати задачи, познава необходими средства за първоначално обучение;
- *Умения* – изпълнява с разбиране прости задачи, изразява чрез своето творчество усвоените начални представи за

заобикалящия свят, използва познати материали при изпълнението на задачи;

➤ *Компетентности:*

- *Самостоятелност и отговорност* – участва активно в проекти, познати дейности, умее да изпълнява задачи под ръководството на възрастен, познава последствията/резултатите от собствените си действия.

- *Комуникативни и социални компетентности* – разбира и предава кратка, несложна информация в устна форма, работи в група като проявява толерантност към останалите деца в групата, започва да изразява своята самостоятелност като нова социална роля”. [50, с.2-3]

Ключовите компетенции на децата от предучилищна възраст, постъпващи в първи клас (в т.ч. и началните умения за живот), могат да се изведат по начина: [21,с.4-7]

- *Практическо владене на българския език* в съответствие с нормите на книжовния език; възприемане, анализиране и изразяване на факти, мисли и чувства в устна форма/слушане и говорене/; общуване в подходяща форма в социален и културен контекст- в семейството, детската градина и на обществени места.

- *Начално ориентиране и владене на практическа основа на чужд език*, разбиране и изразяване на факти, мисли и чувства в устна форма/ слушане и говорене/в разнообразен

социален и културен контекст- в детската градина, в семейството и на обществени места.

– Владее на обща система от елементарни знания за обекти от живата и нежива природа, за техните признаци и свойства, за природни явления и закономерности, за начини и норми на поведение в природната среда.

-Възприемане и разбиране на връзки и зависимости между: форма и функция; причина и следствие; цяло и части; общо и конкретно;смисловата страна на знака и символа и тяхното обозначение, пространствени и времеви отношения в околната среда; думите,чувствата и езика на тялото, емоционалното състояние и поведение.

- Умения за учене - активно познавателно и емоционално отношение към учебната дейност; умения за планиране и целенасочено изпълняване на учебни задачи, учебни действия; проява на самостоятелност и инициативност, самоконтрол и самооценка на собствената си учебна дейност.

- Владее на основни умения за култура на поведение, за общуване и сътрудничество с възрастни и връстници, за съобразяване с потребностите на другите; за анализиране на причините за конфликтна ситуация от различни позиции; умения за взаимодействие с материалната среда, за безопасно поведение и осигуряващи сигурността му в нея; за здравно- хигиенна и двигателна активност

-Умения за ориентиране в общочовешки културни ценности, за творческо представяне на идеи, преживявания с

помощта на различни средства: езика на тялото, вербално, чрез художествено- естетическите дейности и музиката.

– Осъзнаване на мястото си сред детската група и семейството, проявяване на претенции за признание от другите; контролира, оценява и предвижда последствията и резултата от свои и на другите действия и поведение, на начина за тяхното изпълнение, съобразно общоприети норми и правила; учи се от минал опит - свой и на другите.

- Познания и самооценка за себе си, стремеж за самоутвърждаване сред другите, ефективно управление на емоциите – саморефлексия като основа за разбиране и на другите; поема отговорност за собствените си действия – позитивни или негативни, проявява инициативност и стремеж към самостоятелност, към спестовност и икономичност в приложно-практически план.

Нивото на компетенции, може да бъде различно. Повърхностните компетенции/ знания, умения и навици/ се формират, развиват и оценяват сравнително по- бързо и лесно. Дълбоките компетенции/мотиви, личностни свойства/се оценяват и развиват по- трудно и по- продължително време. Компетенциите на основата на Аз- концепцията- нагласите и ценностите се развиват сравнително най- бавно и изискват много повече усилия и време. [21, с.5]

Приемаме, че най-подходящо за развиване на начални умения за живот е времето, когато те могат да бъдат

съзнателно надграждани и усъвършенствани, т.е. още от ранното детство и предучилищна възраст.

Особено място във формирането на социално-личностните качества в предучилищна възраст заемат игровите дейности. Включването на детето в колективна игра насърчава детето да поеме определена социална роля. Игровата фаза при 5-6 годишните деца, се определя като период на развитие на инициативата, готовността за участие в дейността на близката среда, усвояването на различни роли и възприемането на игрите с правила. Характерно за шестата година е умението на детето да приеме позицията да другия, да зачита не само своята, но и чуждата гледна точка. Появява се ориентация към обществените функции на хората, нормите на поведение и смисъла на дейността им, качествено се променя ценностната ориентация на детето, за да достигне след шестата година до постепенно осъзнаване на своето място в кръга на обществените отношения и новите равнища на социално развитие.

На основата на анализа може да се обобщи, че ***придобиването на основни житейски умения от гледна точка на социализацията се разглежда като предаване на културата между поколенията, като общ механизъм от въздействието на средата и организираното възпитание и обучение.*** Благодарение на него, се осъществява процесът на възпроизвеждане и предаване на исторически и социален опит, определят нови насоки за бъдещото социално и културно развитие на децата.

Прилагането на компетентностният подход в предучилищна възраст дава предимство на творческа педагогическа ситуация, която изисква разнообразни продуктивни дейности при ефективно управление на времето и подходящи образователни ресурси. Интегралните по своя характер, умения за живот притежават ясно изразена практическа насоченост. Те се отличават с трансверсалност, т. е. изискват прилагането на комплексен и интердисциплинарен подход. За да участват активно в непрекъснато променящия се свят, е важно децата да притежават необходимите знания, да прилагат в практиката придобитите умения, като проявяват отговорно отношение към себе си, другите и дейностите, които извършват, да демонстрират активна гражданска позиция и личностни качества, определящи тяхната цялостна култура.

Изграждането на ключови житейски умения в ПУВ е възможно само при наличието на *сигурна и мотивираща образователна среда*, която да превърне детската градина в добре работеща динамична система. Промяната в стила на обучение - от традиционно към активно, променя и функциите на учителя, които от единствен източник на информация се превръща в медиатор, в условията на променени взаимодействия в детската градина. Ефективно работещият учител създава условия за изследване и насърчаване креативността на детето. Голямо предизвикателство пред детския учител е да подпомогнат децата в придобиването на начални житейски умения.

Ключовите компетентности и основните житейски умения са нужни на всеки човек за личностна реализация и развитие, пригодност за заетост, социално приобщаване и активно гражданско участие. Европейският съвет прие актуализирана Препоръка на Съвета относно ключовите компетентности за учене през целия живот, както и за грижите и образованието в ранна детска възраст. Съгласно Препоръката на ЕК ролята, която образованието изпълнява в тази възраст е сведена до следните по-важни приоритети. [58]

- насърчаване на ученето, благополучието и развитието на всички деца;
- укрепване на социалното сближаване и приобщаване на децата;
- развиване на езиковите умения на децата;
- развиването на социални и емоционални умения и прояви на съчувствие;
- разбиране смисъла на понятия като равенство, толерантност и многообразие;

стимулиране интереса им към ученето и развиването на компетенции за успех. [ЕИ №9]

Според образователните експерти от Европейската комисия, „ключовите“ компетентности (определени като „традиционни“ житейски умения) са: грамотност и комуникативна компетентност на майчиния език, владеене на чужди езици, цифрови умения и дигитална грамотност, основни умения в областта на математиката и природните науки и „хоризонтални

умения“, независещи от избраната професионална кариера и/или конкретна житейска ситуация. Такива са още и уменията за учене, социална и гражданска отговорност, инициативност и предприемачество, културна осъзнатост и межкултурно общуване, критично мислене и творчество.[ЕИ №10]

Актуалните очаквания към образованието (и в частност, формирането на умения за живот) у подрастващите в съвременна Европа, са сведени до развитие на иновативност и висока адаптивност към житейските ситуации на 21 век.

Образователните програми Умения за живот (Lifeskills Programmes) представляват конкретни модели за решения в областта на методологията, целите, съдържанието и технологиите на обучение, което има за цел развитието на личностни и социални умения на подрастващите.

Съществен принос в новата образователна политика на нашата страна е въвеждането на задължителната предучилищна подготовка на децата, чрез която да се осигури оптимална училищна готовност за всяко дете, за да осигури физическото, познавателното, социалното, емоционалното, езиковото и творческото му развитие, да създаде необходимата мотивация за учене, за естествено и безболезнено приемане на новата социална роля „ученик“ и на произтичащите от нея очаквания и да се гарантира успешното му включване в училищното образование. [54]

Основни акценти в подготовката за училище са създаването на условия и предпоставки за: възприемане на

новата социална роля чрез дейностно опосредстване на междуличностните взаимоотношения; ориентация на собствената активност към актуалните социални и личностни характеристики на ученето; поощряване на автономията; стимулиране на индивидуалността и творчеството. В края на предучилищната възраст детето трябва да има желание за постъпване в училище и обща представа за своите възможности като обучаемост и учебно-познавателни умения. [46]

Постигането на базовата, функционална и комплексна грамотност трябва *да започне от предучилищна възраст, чрез изграждане начални житейски умения у децата.*

Психофизиологическо развитие на децата от предучилищна възраст

Предучилищна възраст е период на интензивни промени, в които малкото дете постепенно пораства, започва активно да изследва света около себе си, овладява речта, учи се да преодолява предизвикателства и да общува с друге хора. През тези години се изграждат основополагащите процеси в детския организъм, овладяват се базисни способности, които са основа за по-нататъшно развитие, т.е началните умения за живот.

Съвременните научни изследвания във всички области на познанието показват, че ранното детство предоставя незаменима възможност за първоначално физическо, умствено, емоционално и социално развитие на личността – за формиране на любопитството към света и желанието за учене, за изграждане на себеувереност и отношение към другите, за поставяне на

основите на физическото и душевното здраве в зряла възраст.
[100]

В периода на предучилищната възраст децата усвояват знания и умения, както при общуването в семейна среда, така и чрез включването в организирани форми на обучение. Те се нуждаят от стимули за учене, от емоционални и социални контакти, от гарантиране на условия, в които правото им на живот в здраве и сигурност и добро качество на семейната и институционалната среда е осигурено. В този етап развитието чрез общуване в семейството и в детските градини е предпоставка за формиране на предучилищна готовност, която гарантира по-добри резултати в училище и процесите на учене през целия живот. В изследвания възрастов период е особено важно да се обоснове *ролята на играта за развитието на детето*.

Предучилищната възраст е сензитивна и за развитието на чувствата, обособени в три групи: нравствени, познавателни и естетически. Те се обогатяват по съдържание, свързват се с взаимоотношенията, с успехи в ученето и т.н. Голяма е ролята на възрастните в тази насока, тъй като техните оценки се възприемат от децата и се превръщат в тяхно отношение. Дейностите в които участва детето, спазването на правила в поведението, увеличаването на самостоятелността и отговорностите са условия за укрепване и развитие на волята. Формират се умения за старателно изпълнение на възложени цели; изпълняване по система от правила, изисквания; ръководене от социални и

нравствени мотиви; увеличаване дела на вътрешния самоконтрол; нарастваща настойчивост при преодоляване на трудности. Волята започва да се мотивира не само от награди и похвали, но и от усвоени морални ценности, от желаниа за социални проявления и добри дела. Важен принос имат игрите, примерът на околните, мотивацията. [19 ,с.4-7]

Българското предучилищно образование по думите на И. Колева, се намира в етапа на постмодернистичното общество. Това предопределя за негова основна цел „социализацията на три-седемгодишното дете спрямо ценностните ориентири на българската и европейската културна традиция“. Петгодишните деца попадат в обсега на задължителната предучилищна подготовка, а тяхното ежедневие е организирано в *групова форма*. Това е периодът на преход от егоцентризма на малките деца към социалната компетентност на средното детство. Детето се научава как да бъде социално приемано от другите, да разбира позициите на останалите и самостоятелно да създава приятелства. Главната дейност през този период е *играта*, която е и основното възпитателно средство. [39, с.4]

Предучилищната възраст е ценен и значим период в живота на човека. Авторитети за детето в тази възраст са възрастните (учители, родители, семейна общност), които оказват съдействие и подкрепа на детето в този процес. В резултат на сътрудничество между учителя и родителя, детето получава най-необходимата и ценна подкрепа за неговото пълноценно цялостно развитие. Реформите в

образователната система в областта на предучилищната сфера налагат нови решения на теоретико-практическия въпрос – готовност на детето за училище. Проучването на добри педагогически практики в предучилищното образование съдейства за създаване на благоприятни условия за стимулиране на познавателната активност и мотивацията на децата за дейност и изграждане на основни „умения за живот“.

Образователен потенциал на интерактивните образователни технологии за формиране на начални житейски умения

Процесът на формиране на житейски умения е съпътстван от използването на *активни методи и съвременни технологии на обучение*.

В свое изследване, Д. Митова разглежда някои разновидности на *активното обучение*:

- проблемно ориентирано обучение (problem-based learning);
- обучение чрез преживяване и опит (experiential education), намерило израз в концепцията за обучение в действие (action learning);
- обучение чрез проучване и изследване (Inquiry-based learning). [45, с.43]

Проблемно ориентираното обучение е форма за активно учене, която се използва за решаване на познавателни проблеми.

Л. Витанов е на мнение, че използването на методи и техники за активно учене има доказана ефективност, а ориентираният към ученика подход на обучение е по-труден за

подготовка, но по-мотивиращ и интересен за децата. Той успешно се съчетава с традиционното обучение и го допълва. [13] Според автора, една от основните стратегии за активно учене е умението за решаване на проблеми. Решаването на проблем има своите характеристики, които се реализират, чрез поставянето на проблема от учителя и неговото решаване от децата, на основата на формулирани предположения или хипотези, събирането на данни, информация, обмисляне на стратегия и начин на действие, провеждане на експерименти, събиране на доказателствен материал, валидност на изследването.

Интерактивните технологии са условие за постигането на качествен образователен процес в детската градина. Обучението, което се основава на учене чрез придобиване на опит, изисква да се използват методи, които водят до повишена познавателна, социална и емоционална активност на децата. Интерактивното обучение изисква от учителя да излезе от традиционната си роля на експерт. Детето е поставено в активна позиция, а учителят поема ролята на новатор и фасилитатор, подпомагащ детското учене. В педагогическия процес се използват методи за създаване на благоприятна атмосфера и мотивация; за съчетаване на дейности; методи на мисловна дейност; за рефлексна дейност; за концентрация; методи свързани с усещания, възприятия, емоции и чувства; методи за интерактивна игра; за организиране на комуникация. Приоритетни се явяват мисловната и емоционалната дейност, отстояване на личната позиция, избор и индивидуален стил на

детето. Варианти на обучение в активен режим са т.н. **активни методи на обучение**. [33, с.6]

Н. Цанев (2019) извежда тезата, че постигането на по-добри резултати в образователната практика на технологичното обучение може да бъде вследствие на прилагането на конструктивистки подходи и стратегии за активното учене. Според автора, конструктивисткият подход притежава следните предимства пред традиционното обучение:

- Създава умения за мислене.
- Развива комуникационни и социални умения.
- Насърчава алтернативни методи за оценка.
- Помага на учениците да пренасят умения в реалния свят.
- Насърчава вътрешната мотивация за учене. [72]

Интерактивните методи се основават на паралелното получаване на знания, формиране на умения и нагласи, чрез поставяне на децата в ситуации, в които могат да взаимодействат и след това да обсъждат на основата на преживяното. Осигурява се възможност за личностно развитие на основата на съпреживяването, взаимодействието, диалога и вземането на решения по определен проблем. [45]

В. Гюрова (2006) изразява становището, че интерактивното учене води «към засилване на обучението и когнитивната активност на учениците през целия период на обучение. То има за цел да се избегне скуката и да се пребори умората, за да стане успешна и мотивираща образователната среда. [20]

От богатия арсенал интерактивни методи (и в контекст на изследването), приемаме, че при 6-7 годишните деца са по-приложими определени интерактивни методи, поради спецификата на тази възрастова група.

Вследствие на проучения методически опит до момента, съобразявайки се със специфичните особености на обучението по конструиране и технологии в подготвителната група на детската градина, избрахме да приложим в рамките на педагогически ситуации, следните интерактивни методи и стратегии за активно учене: *обсъждане, проблемна дискусия, проект, визуализация с ИКТ, мозъчна атака, решаване на творчески задачи, ситуации и игри*. Именно те, ще бъдат обект на настоящия анализ.

Интерактивните методи и технологии са условие за постигането на качествен образователен процес в детската градина и в частност ОН Конструиране и технологии. Обучението прераства в интерактивно, когато се осъществи непрекъснатата обратна връзка между учителя и децата. Така се стимулира взаимодействието между учащите се, създават се отношения на взаимна отговорност и сътрудничество, които от своя страна гарантират успешното реализиране на предварително поставените образователни и възпитателни цели.

ГЛАВА 2: ОБУЧЕНИЕТО ПО КОНСТРУИРАНЕ И ТЕХНОЛОГИИ В ДЕТСКАТА ГРАДИНА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НАЧАЛНИ ЖИТЕЙСКИ УМЕНИЯ

Според Г. Иванов, с понятието “конструктивна дейност” се означава дейността, насочена към създаване, построяване, изграждане на нови обекти и предмети (проект, машина, постройка, произведение на изкуството, книга и т.н.) с определени функционални характеристики. С понятието “техническа дейност” се означава дейността, насочена към решаването на технически проблем - създаване или преобразуване на технически обект (енергетичен, работен, транспортен и т.н.). Обединяването на двете базови понятия ни дава разбирането за конструктивно-техническата дейност. Цялостният процес – от установяването и формулирането на противоречието между желаните и реалните или несъществуващите функции и форми на технически или архитектурни обекти до създаване на опитен образец и оформянето на техническа (конструктивна и технологична) документация за производствени нужди условно може да се диференцира на два етапа: първият, свързан с разработването на идеен проект, се нарича *проектиране* и вторият, свързан с изграждането на модел или на макет, се нарича *моделиране*. [31,с.268]

Детската конструктивно-техническа дейност е фокус от познание и опит, преплетен с индивидуалния стил на развитие на детето. Познавателната същност на конструирането предхожда

игровата, за да може първата да обезпечи втората с необходимите знания и умения с които се реализира. Следователно „конструктивно-техническата дейност е средство за формиране на необходимата база от познавателни и практически действия, които осигуряват процеса за активно отразяване на действителността, чрез съответни конструктивно-технически идеи, реализирани по емоционален, самостоятелен и творчески начин, подчинен на структурата на конструктивната игра.“ [15].

Най-важното в конструктивната игра е продуктивния ѝ характер, т.е. резултат, с който се отразява материалната действителност. „Конструктивната игра е с открити правила, защото се подчинява на изискванията на технологията на конструиране. Тя има широка мотивационна сфера, спомага освен за овладяване на знания, умения и компетенции от децата в процеса на педагогическото взаимодействие, но и за изграждане на съвместно поведение с другите хора и за формиране на ценностна система, социални и личностни мотиви на конкретната игрова ситуация.“ [6]

М. Иванова приема, че конструирането е процес на създаване на нови предмети, обекти. То предполага изграждането на структури и форми с определено функционално предназначение, поради своя творчески характер. Конструирането предоставя благоприятни педагогически възможности за участие на учениците в съзидателна дейност, за целенасоченото им въвличане в проблемни ситуации решаване на задачи с разнообразен характер. Творческата и техническата

конструктивна дейност притежават комплексен и творчески характер. Според същия автор, благоприятна възможност за развитие на творческите художествени и технически способности създават и богатите вариативни крайни решения на задачите за конструиране (комбинирането и комбинаторните способности. [34, с.10]

По мнение на Н. Цанев, моделирането е метод за изследване, който включва осъществяването на откривателствата от децата. При умението за решаване на проблеми най-удачно да се използва е третото равнище, което е предполага владеене на предходните две равнища, защото то кореспондира пряко с умението за моделиране или моделирането, като метод за изследване при специфични/ условия. [73, с.41-45]

Според Г. Иванов, конструктивно-техническата дейност се осъществява на базата на решаваните проблемни задачи.

Първият вид проблемни задачи изисква насочване на децата към някои частични изменения в конструкцията на модела, например - промени в размерите: най-напред в едно направление, после в две посоки и пр., промени в пространственото разположение на някои второстепенни части (вратата, прозорци, стени и др.), добавяне на някои допълнителни части към обекта — повече прозорци, комин, ограда, стълби и др. *Вторият вид проблемни задачи* изискват проява на творчество в конструктивния процес, например - самостоятелно пренасяне на принципа за направа на един модел при направата на друг, пренасяне на принципа на работа от един конструктор при работа с друг. *Третият вид*

задачи изискват насочване на децата към цялостно проектиране на модела и в процеса на неговото конструиране. [31,с.111-169]

Според Т. Делчева, конструктивно-техническата задача се отличава с някои особености, които влияят на формирането на творчески процеси у децата, а именно, че тя е предметно-практическа – търси се определен резултат; могат да се използват различни конструктивни решения и да се използват различни конструктивни материали; тези задачи са в тясна взаимовръзка между мисловните и практически действия, в тяхната взаимна зависимост и взаимна преходност. [22,с.30]

Л. Витанов споделя мнението, че стратегиите са неизменна част от решаването на даден проблем. Те могат да бъдат различни - като проба – грешка, решаване по аналогия, имитация, мащабно изменение, опростяване, изготвяне на план за работа, съставяне и проверяване на хипотези. Проблемите могат да се представят словесно, графично или комбинирано. При децата от предучилищна възраст най-подходящ е комбинираният начин на представяне, защото нагледният материал допринася за по-доброто и по-лесното възприемане на информацията и нейното осъзнаване от тях. Казаното, важи с пълна сила и за решаването на проблемни задачи в детската конструктивна дейност. [14, с.35-40]

Конструктивната дейност в предучилищна възраст е важен фактор, за развитие на началните житейски умения, тъй-като се основава на опита на детето. Детското конструиране и моделиране, развива способност у

децата да мислят активно и съзнателно, да си поставят задачи и да търсят начини за решаването им. Така се стимулира детското творчество, креативност и цялостното развитие на личността на детето, в посока формиране на умения за живот.

Характеристика на образователно направление „Конструиране и технологии“

Цялостната концепция за придобиване на компетентности по образователно направление „Конструиране и технологии“ се реализира чрез подходите и формите на педагогическо взаимодействие, които са в съответствие с Наредба №5 и Държавните образователни стандарти подчинени на обща цел. Тя дава шанс на всяко дете за обучение и развитие като осигурява необходимите му грижи и внимание; дава възможност детето чрез игри и експерименти да открива света около себе си. Учителят е мотивиран да използва нов вид комуникация с детето и родителите като прилага иновативни и интерактивни форми и методи на взаимодействие. Осигуряват се разнообразни възможности за индивидуална, групово и екипна работа с децата в различните етапи от тяхното развитие. Образователното направление „Конструиране и технологии“ има за цел да формира както манипулативни и практически умения, така и важни познавателни умения в подготовката на детето за училище. Такива са работа със схематични изображения, разбиране, решаване на проблеми, работа по малки проекти и др.[48,с.31-33] Осигуряват се възможности за началното развитие на инициативността, предприемчивостта и дигиталната

компетентност, формират се умения за работа в екип, планиране, представяне и осъществяване на идеи и малки проекти. Създават се условия за първоначално запознаване с възможностите на информационните и комуникационните технологии.

Дейностите по образователно направление „Конструиране и технологии“ са подчинени на целта за изграждане у децата на висока мотивация и увереност в собствените сили и възможности. Дейностите за постигане на очакваните резултати от обучението, са ориентирани към възпроизвеждане на последователно показани от учителя операции, дейности, движения, техники за създаване на модел или макет. Практическата работа е съпътствана от поетапно демонстрирани от учителя и представени чрез образец указания за изработване на опростени изделия от познатата на детето среда: превозни средства, мебели и уреди, играчки, животни и др. Учителят дава конкретни насоки към децата за самостоятелно оформяне на елементи и обработване на хартия и картон. Постигането на очакваните резултати се реализира в една педагогическа ситуация за първа и втора групи и по две педагогическа ситуация седмично за трета и четвърта възрастови групи. Образователното съдържание е разпределено към четири образователни ядра: ***Конструиране и моделиране, Обработване на материали, съединяване и свързване, Грижи и инициативност, Техника*** [48,с.31-33]

Тематичното разпределение в Образователното направление „Конструиране и технологии“ осигурява ритмичното и

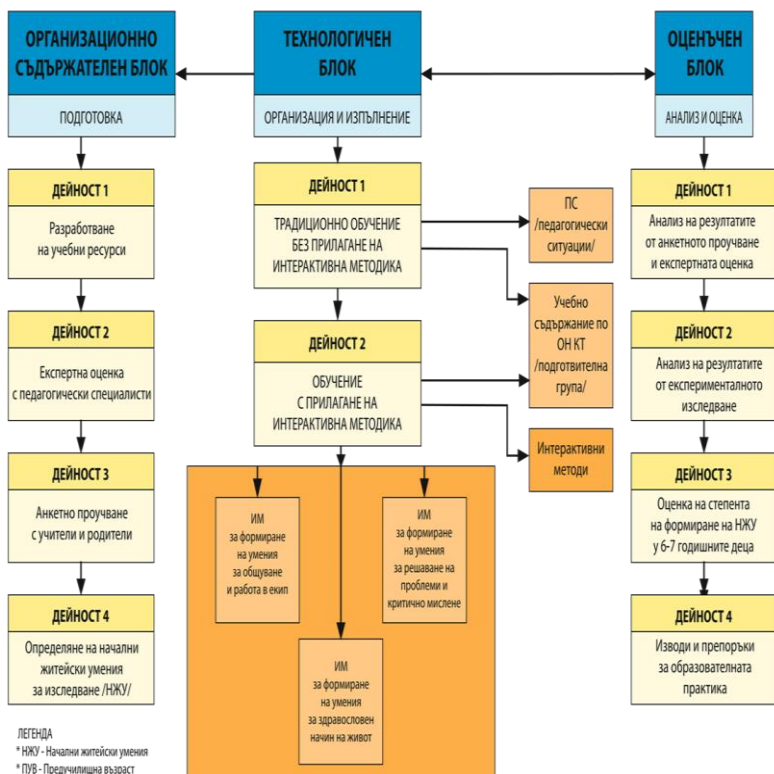
балансираното разпределение на учебното съдържание и включва темите за постигане на отделни компетентности като очаквани резултати от обучението, както и методите и формите за проследяване на постиженията на децата. Чрез тях се цели придобиване на съвкупност от компетентности - знания, умения и отношения, необходими за успешното преминаване на детето към училищно образование. Темите имат глобален характер, реализират се чрез една или няколко педагогически ситуации (ПС) и дават възможност за придобиване на предвидените за професионалното направление компетентности.

В дисертационният труд, в табличен вид са представени възможностите, чрез учебното съдържание и предвидените дейности в ОН Конструирание и технологии (подготвителна група), да се формират начални житейски умения и в частност: умения за общуване и работа в екип; умения за решаване на проблеми и критично мислене и умения за здравословен начин на живот. Изследователската методика предоставя възможностите за формиране на начални житейски умения по отделните съдържателни ядра на ОН Конструирание и технологии в подготвителната група и достигането на очакваните резултати в желаната посока. Прилаганите форми за организация на дейностите (в рамките на образователни ситуации) и интерактивни методи (провеждани под формата на игри), подпомагат достигане на по-голяма самостоятелност, инициативност, творческо отношение към решаване на задачите и екипност във взаимоотношенията между децата

ГЛАВА 3: ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА МОДЕЛА

Технологичният модел за формиране на начални житейски умения представя описание на дейностите, в последователността на тяхното прилагане. В графичната визуализация на модела са диференцирани три блока: (Схема 2.)

Схема 2. Технологичен модел за формиране на начални житейски умения в ПУВ (подготвителна група)

- 1) *Организационно-съдържателен блок* - съдържа информация за подготовката за реализиране на модела за формиране на начални житейски умения в предучилищна възраст. Състои се в разработване на анкетни и експертни карти и учебни ресурси, дидактически и мултимедийни средства за определяне на началните житейски умения, които ще се изследват;
- 2) *Технологичен блок* –включва алгоритъм от дейности за осъществяване на същинското изследване. Тук се включват дейностите по организация и реализиране на традиционната и интерактивна образователни технологии.
- 3) *Оценъчен блок* – представя описание на дейностите по анализ и оценка на резултатите от анкетното проучване, експертната оценка и експерименталното изследване.

1. Подготвителен етап на изследването.

За да се получат данни, въз основа на които може да се определят началните житейски умения, които ще се изследват, използвахме следните методи: анкетно проучване; метод на експертната оценка; педагогическо наблюдение; сравнителен анализ, качествен и количествен анализ.

За целите на настоящото изследване се разработиха експертни карти за педагогически специалисти в областта на предучилищното образование, анкетни карти за учители в детските градини и анкетни карти за родители на деца от

изследваната възрастова група. Чрез целсъобразен подбор на въпроси към изследваните лица, си поставихме за цел да проучим мнението им, относно формирането на начални житейски умения у децата от подготвителната група в детската градина, (които впоследствие да бъдат обект на научно изследване). Всички анкетни карти бяха предоставени за попълване (в писмена и анонимна форма в платформата на Google), от представители на изследваните групи от цялата страна в продължение на три месеца. Пълния набор от въпроси, включени в анкетните и експертни карти и отговорите към тях, са представени в Приложения №1

В социалния свят на детето се реализират различни взаимодействия и взаимоотношения, свързани със социалните му роли и произтичащите от тях отношения и очаквания. Най-значими за неговото възпитание и развитие са взаимоотношенията с родителите и учителите. В този смисъл триадата „дете – родител – учител“ е в основата на многопосочните социално-педагогически взаимодействия, даващи възможност на детето да има активна субектна позиция. От друга страна, връзката между родители и учители е съществено условие за успешната адаптация на детето в социалната среда.

Експертната оценка е проведена сред общо 111 педагогически специалисти. Професионалният им профил, включва лица, заемачи длъжността „директор“ на предучилищна институция; „училищен психолог“; „педагогически съветник“;

„университетски преподавател“ и заемачи „други“ длъжности, в качеството си на експерти.

Анкетното проучване с учители в предучилищни институции, е проведено сред 119 лица, на територията на Благоевград и региона. С оглед определяне на началните житейски умения, които ще са обект на изследване, зададохме на експертите и учителите, едни и същи въпроси, които изискват:

Да направят избор , от приложен списък, съдържащ .24 житейски умения, които по тяхна преценка могат да се формират в ПУВ;

Да ранжират в последователен ред (от 1 до 6) само житейските умения, които определят за „начални“ и могат да се формират в предучилищна възраст (подготвителна група);

Да дадат мнението се по въпроса дали обучението по ОН „Конструиране и технологии“ подпомага формирането на начални житейски умения у децата;

Използват ли активни методи и образователни стратегии в практиката;

Какви активни методи, е целесъобразно да се прилагат в обучението по конструиране и технологии за формиране на начални житейски умения в предучилищна възраст.

С цел да се проследи **мнението на родителите на деца от ПУВ**, по отношение на изграждането на начални житейски умения, проведохме анкетно проучване сред 110 родители на деца в предучилищна възраст. В анкетата, потърсихме отговор на конкретни въпроси, имащи отношение към изследвания проблем:

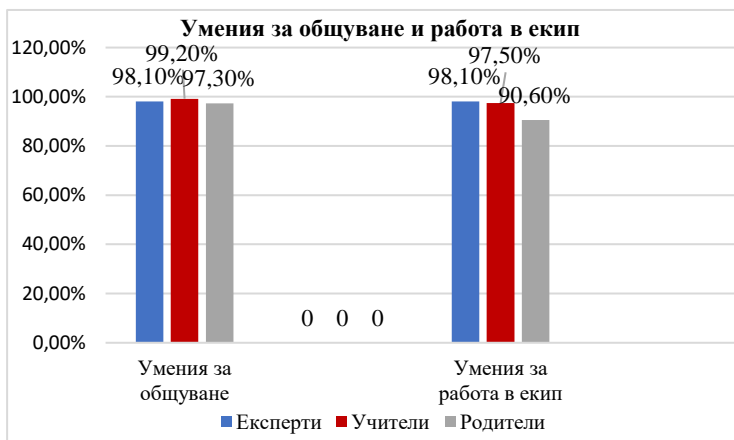
- Наличие на изградени навици у детето (хранене, обличане, самообслужване, опазване на своето здраве и това на другите);
- Любими игри и занимания на детето;
- Предпочитана трудова дейност, в която се включва детето;
- Наличие на творчески умения, въображение и креативност у децата ;
- Умения за общуване с връстници и възрастни;
- Умения за решаване на проблеми и преодоляване на конфликти;
- Вземане на решение и критично мислене
- Умения за работа в екип, сътрудничество и съдействие
- Проява на дисциплинираност и отговорност;
- Организираност, инициативност, адаптивност, самоувереност;
- Предприемчивост и инициативност;
- Наличие на дигитална и финансова грамотност;
- Стремеж към нови знания и мотивация за успех.

Анализът на представените данни показва, че и трите изследвани групи дават **висок процент одобрение на социалните умения и компетентности** на 6-7 годишните деца, като им отреждат ролята на „начални житейски умения“, които е необходимо да се формират в предучилищна възраст. Приоритетно значение се отдава на **уменията на децата да общуват помежду си и с другите, да работят в екип, да**

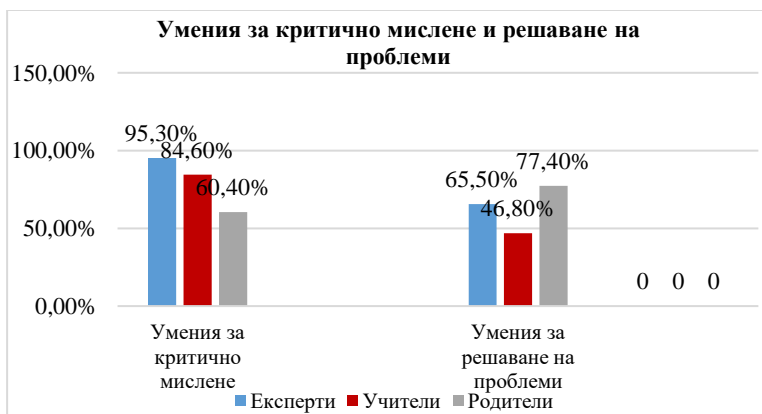
проявяват творчество и инициативност, да могат да решават проблеми и преодоляват конфликти, да бъдат организирани и критично мислещи. Интерес представлява и високия процент отговори, подкрепящи *уменията за опазване на собственото здраве и това на другите и уменията за самообслужване.* Приоритетно значение се отдава на *уменията на децата да общуват помежду си и с другите, да работят в екип, да проявяват творчество и инициативност, да могат да решават проблеми и преодоляват конфликти, да бъдат организирани и критично мислещи.* Интерес представлява и високия процент отговори, подкрепящи *уменията за опазване на собственото здраве и това на другите и уменията за самообслужване.*

На следващите графики (**Фиг. 4, 5 и 6**) са представени сравнителни данни за три групи конкретно избрани от нас умения, определени като „начални житейски умения в предучилищна възраст“ и получили висок процент одобрение от анкетиранията лица (експерти, учители и родители): *умения за общуване и работа в екип; умения за решаване на проблеми и критично мислене и умения, свързани с грижата за себе си и за другите и здравословен начин на живот.*

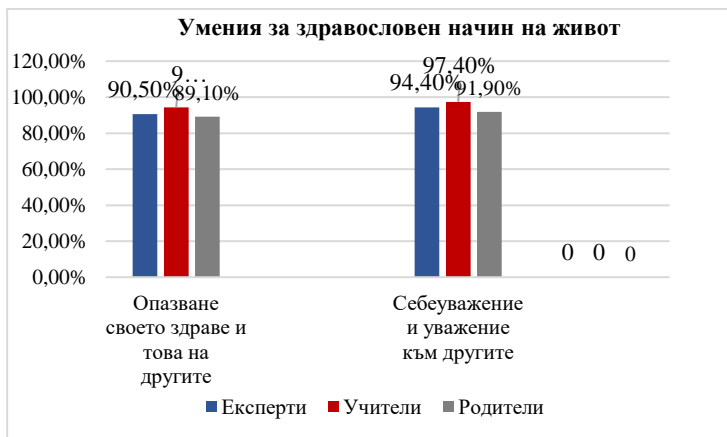
Фиг.4. Мнение на експерти, учители и родители относно Умението за общуване и работа в екип (в %)

Фиг.5. Мнение на експерти, учители и родители относно умения за решаване на проблеми и критично мислене (в %)

Фиг.6. Мнение на експерти, учители и родители относно уменията за грижа и здравословен начин на живот (в %)

Анализът на представените данни показва, че и трите изследвани групи дават *висок процент одобрение на социалните умения и компетентности* на 6-7 год. деца, като им отреждат ролята на „начални житейски умения“. На тази база определихме 3 групи начални житейски умения, които да се изследват чрез обучението по ОН Конструиране и технологии (предучилищна група): за общуване и работа в екип; за решаване на проблеми и критическо мислене и за полагане на грижи и здравословен начин на живот. Вследствие на проучения методически опит избрахме да приложим в рамките на педагогически ситуации по КТ, следните методи за активно учене: *метод на игрите, метод на проекта, групова дискусия, визуализация (с мултимедийни и ИТ), мозъчен шурм, решаване на проблем, метод на конкретните ситуации.*

ГЛАВА 3: ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА МОДЕЛА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НАЧАЛНИ ЖИТЕЙСКИ УМЕНИЯ ЧРЕЗ ОБУЧЕНИЕТО ПО КОНСТРУИРАНЕ И ТЕХНОЛОГИИ В ДЕТСКАТА ГРАДИНА (ПОДГОТВИТЕЛНА ГРУПА)

Изследването е проведено с общо 108 деца от четири подготвителни групи в две столични детски градини. В групите са включени еднакъв брой (по 54 деца от всяка ДГ). Те са обособени като контролни и експериментални (по една контролна и една експериментална група от всяка детска градина). Реализирането на разработения Технологичен модел, е съобразено с нивото на знания и умения на 6-7 годишните деца.

Основна форма за провеждане на обучението е *педагогическата ситуация*. Подборът на учебно съдържание е реализиран в съответствие учебната програма за ОН Конструирание и технологии (подготвителна група).

Обучението е проведено в два варианта – вариант А (традиционен) и вариант Б (експериментален).

При вариант А е приложено обучение, характерно за масовата практика в ПУВ, по традиционната методика. Формирането на житейски умения не е предмет на целенасочено формиране, а обучението се реализира в рамките на традиционната ПС с теми от учебното съдържание по КТ, определено от ДОС за подготвителна група. Подходът, който се използва е предимна обяснително-илюстративен. Методите на

обучение са традиционни – разказ, беседа, обяснение, показ и демонстрация.

При вариант Б, е приложен иновационен модел, с надграждане на традиционната методика, с целия набор от активни методи и средства (определени като приоритетни от експерти и учители) за формиране на начални житейски умения. При констатиращия и контролен експеримент са използвани едни и същи по тематика педагогически ситуации.

Разработиха се **три интерактивни методики** за формиране на начални житейски умения, чрез съдържателната рамка на обучението по КТ (подготвителна група):

- ⇒ ИМ за формиране на умения за общуване и работа в екип;
- ⇒ ИМ за формиране на умения за решаване на проблеми и критическо мислене;
- ⇒ ИМ за формиране на умения за полагане на грижи за себе си и за другите и здравословен начин на живот .

Методическата схема по която се организирани и проведени педагогическите ситуации включва описание на темата и образователните ядра, към които се отнася; целите и задачите; очаквани резултати от обучението; използваните методи, материално-технически и дидактически средства и описание на хода на ситуацията. В обобщен план, традиционната методика на провеждане на педагогическите ситуации включва начално въвеждане на децата в темите с подходяща беседа, диалог или разказ. След това се прави показ и демонстрация на трудовете

действия от учителя, за начина на изработване на изделието, с дава указания за правилно и безопасно ползване на необходимите материали, инструменти и пособия. Децата работят самостоятелно, или по групи по работни места (маси). В края на занятието се прави цялостна оценка на работата на децата, като се акцентира върху предимствата и недостатъците на продукта на трудовата и конструктивно-техническа дейност, анализират се допуснатите грешки при конструиране и изработване на изделието, прецизност и точност при изпълнение на задачите. При разработването им са ползвани методическите комплекти по програмната система „Моливко – играя и зная“ на издателство „Слово“, Велико Търново. Това са познавателна книжка, Моливко - играя и зная“ за IV^{та} възрастова група и „Моливко играя и зная“ - книга за учителя за IV^{та} подготвителна група (6-7 годишни деца).

Формирацията етап на изследването

Методическата схема, по която са организирани и проведени педагогическите ситуации, в формирация експеримент, включва:

1. Тема на образователната ситуация
2. Цели и задачи
3. Очаквани резултати
4. Материално-технически и дидактически средства
5. Ход на образователната ситуация
6. Итеративни методи и игри.

Образователни ситуации, с включване на интерактивните методики се проведеха по предварително разработени план-конспекти за всяка отделна ситуация. Пълното описание на преобразуващата методика (с план-конспектите на педагогическите ситуации за всяка конкретна тема), се съдържа в Приложение №2 При прилагане на интерактивните методики за формиране на избраните житейски умения, децата от ЕГ (експерименталната група) изучават същите теми и учебно съдържание, но подходът за формиране на начални житейски умения е различен, базиран върху използване на нетрадиционни методи и педагогически стратегии – *проблемна дискусия, групова и екипна работа, решаване на творчески проблеми и ситуации, визуализация с дигитални средства и технологии, метод на проекта*. Учебните проекти са разработени по схемата, описана в Приложение №4 „Дидактическата визитка на проект“ (адаптиран вариант по Д. Митова, 2011)

Отчитайки спецификата на ОН Конструирание и технологии, разработихме **три интерактивни методики** за формиране на начални житейски умения, чрез съдържателната рамка на обучението по конструирание и технологии у 6-7 годишните деца, посещаващи подготвителна група в детската градина:

- Интерактивна методика за формиране на умения за общуване и работа в екип;
- Интерактивна методика за формиране на умения за решаване на проблеми и критическо мислене;

- Интерактивна методика за формиране на умения за полагане на грижи за себе си и за другите и здравословен начин на живот.

При провеждане на всяка педагогическа ситуация, се изпълниха заложените по учебна програма цели, задачи и очаквани резултати. В различните етапи на изследването се използват специфични изследователски процедури. Важен въпрос, на който се търси отговор в тази част от изследването, е да се определят *критерии и показатели* за установяване на равнището на формиране на начални житейски умения.

Интерактивна методика за формиране на умения за общуване и работа в екип

Чрез общуването с връстници и възрастни, детето в ПУВ опознава правилата за успешни междуличностни взаимоотношения и усвоява социален опит. Постепенно действията и постъпките на децата стават преднамерени, целенасочени и мотивирани. В процеса на екипната работа, се реализира игрово, практическо, познавателно и неформално взаимодействие между децата, обогатяват се техните преживявания и житейски опит. Разработената интерактивна методика за формиране на умения за общуване и работа в екип включва апробиране на педагогически ситуации в съдържателната рамка на обучението по конструиране и технологии в подготвителната група, с акцент върху изграждане на умения за общуване и работа в екип, с използване на активни методи. Апробацията на модела се реализира само в

експерименталните групи, при деца с близко образователно равнище, по отношение на началните умения за общуване и екипна работа. Целта е да се докажат възможностите на образователното съдържание по Конструирание и технологии, за стимулиране на уменията за общуване, с посредничеството на активни методи на обучение при 5-7 годишните деца. За изходна концептуална база при конструирание на интерактивната методика, приемаме теорията за общуването на Г. Андреева и нейните три условни «Равнища на общуване»: [3, с. 97 – 98]

- *Междудличностна перцепция*
- *Комуникация*
- *Интеракция*

Обобщените характеристики на компетентността на детето за общуване в групата, могат да се представят по начина: Способност за идентификация с възрастния (учител, родител)– разбиране на партньора в общуването;

- Наблюдателност към другарчето в комуникативната ситуация –член на екипа;
- Умение за активно действие в съответствие с условията на ситуацията и взаимоотношенията в групата;
- Умение за преследване и постигане на цел в конфликтна ситуация, възникнала в екипа;
- Способност за вербално и невербално взаимодействие.

За целите на изследването, е разработена матрица за оценяване на нивото на общуване и уменията за работа в екип при 6-7 годишните деца (адаптиран вариант на Методиката на В.

Богатева). [7, с.35] Критериите и показателите за проучване на уменията на децата за общуване и работа в екип, са подробно описани. Приложената оценъчна матрица (по Г. Андреева) се използва при отчитане на резултатите от констатиращия и контролния експеримент. [3,с.97-98]

Получените данни от отделните изследователски етапи са анализирани и обобщени, като за отчитане равнището на перцептивните, комуникативните и интерактивните умения за общуване са определени следните равнища:

- Високо равнище на умениято – 5 точки;
- Средно равнище на умениято – 3 точки;
- Минимално равнище на умениято – 1 точка.

Анализът на оценката на уменията за общуване на децата се извършва по биополярна скала с два крайни варианта. Разположените оценки между тях (цифри „1“, „3“ и „5“) определят вариативността на оценките и тяхното тълкуване.

С оглед развиване на уменията за общуване и работа в екип, в рамките на разработените ПС са включени интерактивни игри и творчески задачи, които изискват: (виж Приложение №2)

Интерактивна методика за формиране на умения за решаване на проблеми, критично мислене и вземане на решения

Етапът включва апробиране на вече разработените вече педагогически ситуации, за формиране на умения за решаване на проблеми, интегрирани в съдържанието на Образователно направление „Конструиране и технологии“, обогатени с

интерактивни методи и игри. За да се формират умения за решаване на проблеми и критично мислене, е важно в хода на учебния процес по конструиране и технологии, децата да участват в дейности от типа:

- отделяне на съществените страни (характеристики) на изучаваното понятие, явление; откриване на логически връзки между понятия и явления, на общи и специфични признаци и проявления;
- анализ и оценка на технически обекти и системи;
- самостоятелно планиране на собственото си учене;
- търсене и използване на стратегии за запаметяване, за разбиране и осмисляне на информация;
- оценка на собствената способност за обработка на получената информация – срещнати трудности, допускани грешки; свързване на новата информация с личния опит, включването ѝ в собствената „картина на света“.

Могат да се диферинцират следните типове задачи за развиване на уменията за решаването на проблеми и критичното мислене:

[9]

- Задачи, които подпомагат запаметяването на информацията от децата и нейното реструктуриране.
- Задачи за развиване на умение за целеполагане и планиране на дейността от всяко дете за достигане на набелязаната цел.
- Задачи за класифициране на информация.

- Задачи за свързване на усвояваното понятие с житейския опит на децата.
- Задачи за развиване на уменията за откриване на грешки.
- Задачи за развиване на уменията за самооценка.

Направеният анализ, ни дава основание при определяне на критериите и показателита за отчитане равнището на формираност уменията за решаване на проблеми и критическо мислене, да приемем като база следните три компонента – **когнитивен (включва развити мисловни операции), оценъчен (рефлексивен) и поведенчески.**

На тази основа приложихме специална матрица (адаптиран вариант на Методиката за развиване на критическо мислене на Б. Василева). [10]

1. Умение за класифициране

1.1. Умение за абстрахиране –отделяне на съществените характеристики на изучавания понятия или явление;

1.2. Умение да се мисли по аналогия –да се търсят и установяват възможни логически връзки между понятия и явления: вид –род; част –цяло; причина –следствие; поредност; срещуположност; еднотипност;

1.3. Умение за съпоставка – откриване и обобщаване на общи и различни признаци на лингвистични понятия, явления.

2. Умение за аргументираност, опирание на критерии

2.1. Умение за откриване на несъответствия, грешки в конструкцията;

2.2. Умение за коригиране на грешки;

2.3. Умение за откриване на различна гледна точка в информация;

2.4. Умение за изразяване на различна гледна точка по даден проблем; **3.Поведение, свързано с критическото мислене**

3.1. Нагласа за целеполагане и планиране на дейността;

3.2. Нагласа за използване на стратегии за достигане на набелязаната цел;

3.3. Нагласа за изразяване на оценъчно отношение.

За отчитане на резултатите от изследване на уменията за решаване на проблеми и критично мислене при 6-7 годишните деца, се разработиха чек-листове по всеки критерий, за децата от експерименталната и контролната групи. Определиха се три равнища на оценяване: високо равнище на уменията (5 точки); средно равнище на уменията (3 точки) и минимално равнище на уменията (1 точка).

Интерактивна методика за формиране на умения за полагане на грижи за себе си, за другите и за здравословен начин на живот

Интерактивната методика, включва апробиране на педагогически ситуации, обогатени с интерактивни методи и игри, предоставящи възможност за формиране на умения за здравословен начин на живот у децата, чрез учебното съдържание по конструиране и технологии в подготвителната група. Образователни ситуации имат изразена тематична здравна

насоченост, с включени допълнителни форми на педагогическо взаимодействие според потребностите и интересите на децата за здравословен начин на живот.

В хода на педагогическите ситуации, се създадоха благоприятни условия за сътрудничество, ефективна комуникация и отношения между всички участници в образователния процес, както и приобщаване към социалната група. Включването в подвижни игри имаше за цел превенция на затлъстяването, като последица от нездравословното хранене, за преодоляване на проблемното обездвижаване на децата.

За установяване нивото на проявление на тази група начални житейски умения, като изходна база използвахме варианти от адаптирани тестови методики за изследване на училищна готовност и подготовка на децата за училище. [8]

По-специално внимание в нашето изследване се отделя на някои аспекти на социално - нравствената готовност, която отразява достигнатата степен на социализация, на нравствено съзнание и поведение; качества и умение за контрол в съответствие с моралните и житейски норми.

Айтемите за **оценяване на уменията за самообслужване, грижа за себе си и другите, и здравословен начин на живот**, са подбрани и формулирани съобразно целите на изследването. Те отразяват важни аспекти на социалния опит на детето. Оценяването (точкуването) се извършва по **Lickert Scale** (Скала на Р. Ликерт) или скала на сумарните оценки. Тя носи името на създателя си – психолога Rensis Likert. Likert .

Скалите предлагат проста система за класиране, която е обща за проучвания от различен вид. В адаптирания и вариант, се предлага система за класиране, която изисква респондентите (в случая наблюдаващите лица) да посочат нивото, на проявление на съответното житейско умение. В съответствие с традицията при разработването на подобен тип инструменти, чек-листът включва задачи за изходни умения, необходими за успешно обучение в училище.

Чек - листовите за оценяване на уменията обхващат 4 области:

- *Умения за хранене;*
- *Умения за оценяване на хигиенни умения (умения за поддържане на ред, лична хигиена и тоалет);*
- *Умения за приготвяне на ястия и пазаруване;*
- *Умения за оказване на помощ/само-помощ и здравословен начин на живот*

Скалата на оценяване на всеки айтъм в отделните чек-листове включва 5 степени. Скалата (от 0 до 4) показва равнището на умение на детето.

- *0 точки:* детето не изпълнява айтъма
- *1 точка:* детето изпълнява айтъма рядко и със значителна помощ.
- *2 точки:* детето изпълнява айтъма понякога (или частично), с известно насочване и оказване на помощ.
- *3 точки:* детето изпълнява айтъма често и с оказване на минимална помощ.

- *4 точки:* детето изпълнява айтъма винаги правилно, без оказване на помощ

Разработени са и таблици на всеки един критериите (чек-лист) и показателите към него със съответните равнища, за всяко от изследваните умения (поотделно за констатиращия и контролния етап). Всяко равнище отговаря на определен брой точки. Към всяка таблица има и диаграми, които показват нивата на конкретните умения на децата преди и след провеждането на контролния етап.

Контролен етап на изследването

Ефективността на приложените интерактивни методики за формиране на начални житейски умения у децата от ПУВ (подготвителна група), чрез обучението по ОН Конструирание и технологии, се определя по приетите критерии и показатели за отчитане равнището на изследваните умения. Въпросите, на които се търси отговор са:

- Развиват ли приложените интерактивни методики, изследваните групи начални житейски умения у децата?
- Доколко разработения технологичен модел доказва своята резултатност и ефективност?

За целта са разработени и приложени система от процедури за проверка на равнището на усвоените начални житейски умения. Изследователските методи и процедури използвани при обработката на данните от експеримента могат да се групират по следния начин:

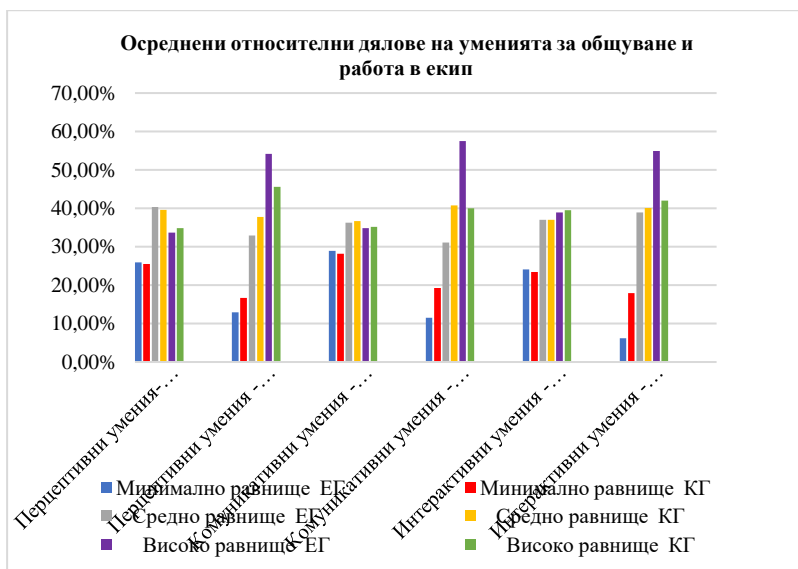
- Анализ на честотните разпределения на изследваните

показатели;

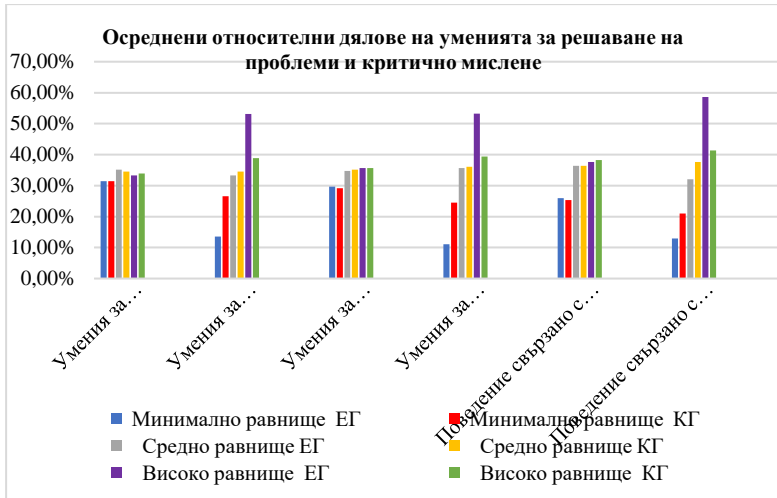
- Описателна статистика – мерки за централната тенденция (средна аритметична и медиана); мерки за разсейване (стандартно отклонение); характеристики за графичните свойства на разпределението (коэффициенти на асиметрия и эксцес)
- Проверка на статистически хипотези.

На следващите три графики са представени осреднените относителни дялове на трите изследвани групи умения.

Графика № 3.3.9. Умения за общуване и работа в екип

Графика №3.3.10. Умения за решаване на проблеми и критично мислене

Графика № 3.3.11. Умения за здравословен начин на живот и опазване своето здраве и това на другите

ИЗВОДИ, ПРЕПОРЪКИ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗВОДИ

В настоящия дисертационен труд, се постави цел да се обоснове, разработи и апробира модел за обучение в начални „умения за живот“ у децата в детската градина, посещаващи подготвителна група. Моделът се реализира в съдържателната рамка на обучението по Конструирание и технологии, при създаването на подходящи педагогически условия и подбор на съвременни, активни методи и техники на обучение.

Определени са критериите, параметрите, показателите, скалите за оценяване и степените на овладяване на три групи началните житейски умения: умения за общуване и работа в екип; умения за решаване на проблеми и критично мислене и умения за полагане на грижи и здравословен начин на живот.

В резултат на проведената серия от педагогически ситуации, с прилагане на активни методи, при децата са се подобрили уменията за общуване и работа в екип, за решаване на възникнали проблеми в своето обкръжение, за проявяване на разбиране и толерантност активност и организираност в дейността си, за прилагане на получените знания в реални житейски ситуации.

Резултатите от изследването доказват ефективността на приложената методика за формиране на начални житейски умения за общуване и групова учебна работа. Приложените интерактивни методи и игри в обучението по Конструирание и технологии в подготвителната група, са допринесли за

повишаване на комуникативните умения за общуване при децата. Установява се повишаване на нивото на солидарност, ангажираност и кооперация в съвместните дейности, проявите на съпричастност, емпатия, споделяне и съпреживяване в общуването с околните (децата, учителите). Децата са подобрили уменията да се разбират и да работят заедно (в екип), зачитайки ценностите и традициите на общността (групата), да отстояват гледната си точка, без да вредят на другите.

Резултатите показват, че 6-7 годишните деца са усвоили умения да говорят по-ясно, точно и конкретно (като използват мимика, жестове, диапазон на гласа, темп на говорене, контакт с очи) и да се аргументират. Това от своя страна, води до преодоляване на бариери в общуването.

Разработена и успешно апробирана е Методика за формиране на умения за решаване на проблеми и критично мислене. Установи се, че целесъобразният подбор на иновативни методи, средства и похвати, поднесени по подходящ начин, са допринесли за развиване на умения за планиране на дейности, за откриване и коригиране на грешки, за изразяване на мнение и отстояване на гледна точка, за правилна оценка и самооценка, като важна част от житейските им умения при децата.

Анализът и обработката на резултатите от експеримента, категорично доказват ефективността на интерактивната Методика за формиране на умения за полагане на грижи за себе си и другите и здравословен начин на живот. Прилагането и подготвителната група на ДГ дава много добри резултати и може

успешно да се прилага в педагогическата практика. Създадените правилни хранителни навици, отношението към храната, спазването на ред и дисциплина и норми на поведение при хранене, допринасят за изграждането на хигиенни норми и правила, като важна част от житейските умения. Познаването на тези норми ще доведе до трайни и културни поведенчески прояви у децата за тяхната социализация в обществото.

Качественият анализ на експерименталните резултати потвърждава издигнатата работна теза, че прилагането на теоретично обоснован модел за формиране на начални житейски умения у децата от подготвителната група в детската градина, чрез обучението по Конструирание и технологии, при използване на активни методи и образователни стратегии, ще повиши нивото на началните им житейски умения, в т.ч. умения за общуване и работа в екип, умения за решаване на проблеми и критично мислене и умения за здравословен начин на живот.

Експерименталното изследване доказва, че вследствие от приложени авторски модел, овладяването на начални житейски умения може да се реализира, чрез създаването на подходяща образователна среда, като се прилагат нетрадиционни форми, методи и средства за обучение, чрез съдържанието на ОН Конструирание и технологии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представените теоретичен анализ, разработеният педагогически експеримент и резултатите от статистическата обработка на получената информация, се потвърждава верността на хипотезата на проведеното изследване: Прилагането на теоретично обоснован модел за формиране на начални житейски умения у децата от подготвителната група в детската градина, при използване на активни методи и образователни стратегии в обучението по Конструирание и технологии, ще повиши нивото на началните им житейски умения, в т.ч. уменията за общуване и работа в екип, за решаване на проблеми и здравословен начин на живот.

ПРИНОСИ

- 1) Разработен е научно обоснован теоретичен модел на изследването за формиране на начални житейски умения в предучилищна възраст;
- 2) Разработен и апробиран е технологичен модел за развиване на начални житейски умения при 6-7-годишните деца, чрез провеждането на учебни ситуации, с използване на активни методи и образователни стратегии в ОН „Конструирание и технологии“ (подготвителна група);
- 3) Изведени са теми и съдържателни ядра в обучението по конструирание и технологии, подпомагащи формирането на начални житейски умения у 6-7 годишните деца ;

- 4) Разработени са пакет от учебни ситуации, интерактивни методи, учебни проекти и игри, подходящи за интегриране в съдържанието на обучението по конструиране и технологии (подготвителна група);
- 5) Разработени и апробирани са три интерактивни методики за формиране на начални житейски умения (умения за общуване и работа в екип, умения за решаване на проблеми и критично мислене и умения за полагане на грижи и здравословен начин на живот);
- 6) Проведена е експериментална проверка на ефективността на модела, като са изведени изводи и препоръки за педагогическата практика.

ПУБЛИКАЦИИ НА ДОКТОРАНТА:

1. Георгиева, Сл., 2018, Партньорството с родителите за изграждане на начални житейски умения у учениците в I - IV клас, Международният сборник научных трудов, посвящённый памяти профессора С.П. Баранова. – Липецк: ЛГПУ имени П.П. Семенова Тян-Шанского, 2019, с. 123-126, ISBN 978-5-88526-988-9
2. Митова, Д., Георгиева, Сл. (2018) Уменията за ефективна комуникация като значим компонент от житейските умения на учениците в начална училищна възраст, MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION AND ART <http://www.usb-blagoevgrad.swu.bg/media/1042/a.pdf>

3. Georgieva Sl. and Mitova D. (2019), Swot analysis of the techiques and entrepreneurship for the first class of publications „PROSVETA“, Sofia and „PROSVETA PLUS“, Sofia, „Eleventh International Scientific Conference „TEACHER OF THE FUTUR “, 07-09 June, 2019, Budva, Montenegro, KNOWLEDGE International Journal, VOL.No. 31.1, ISSN2545 – 4439, ISSN 1857-923X, pp. 225-229, Global Impact & Quality Factor (GIF) 1.822 – (2107) (<http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>)
4. Георгиева Сл., 2019, Изследване превключваемосттта на вниманието при 4-5 годишните деца в Детска градина, Международна научно – практическа конференция на тема „Съвременни тенденции в предучилищното възпитание“, 30-31 май, 2019, Сандански, сборник ISSN 2367-5284Q pp 202-207, <http://www.pedagogikaconf.com>
5. Georgieva Sl. (2019), Comparative analysis of the technology and entrepreneurship content (1-3 classes). Scientiffic Papers, KNOWLEDGE – CAPITAL OF THE FUTUR, July, 2019, Skopje, Northern Macedonia, KNOWLEDGE International Journal, Vol. No. 32.1, ISSN2545 – 4439, ISSN 1857-923X, pp. 123-128, Global Impact & Quality Factor (GIF) 1.822 – (2107) (<http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>).
6. Georgieva S., Mitova D., Plachkov S., Zoneva L., Parameters of the conflicting competency of the students – future teachers in technologies and entrepreneurship, CBU International Conference Proceedings 2019: Innovations in Science and Education,

Journals.cz2019 – (Параметри на конфликтологичната компетентност на студентите- бъдещи учители по технологии и предприемачество, 2019).

7. Georgieva, SI. (2021), Submitted the full paper the place of the skill for modeling in the constructive-technical activity of children in the preparatory group in kindergarten (Мястото на умението за моделиране в конструктивно-техническата дейност при децата от подготвителна група в детската градина), XXXII International Scientific Conference THE TEACHER OF THE FUTURE, which will be held in Struga, N.Macedonia, KNOWLEDGE International Journal, Vol. 47 .2. Scientific Papers, Education, KNOWLEDGE – CAPITAL OF THE FUTUR, , ISSN2545 – 4439, ISSN 1857-923X, , pp. 383-388, Global Impact & Quality Factor (GIF) 1.822 – (2107) (<http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>).

ЛИТЕРАТУРА

1. Ангелова, П., Св., Модел за формиране на умения в контекста на разбирането, като мисловна дейност, Автореферат, с.11
2. Андреев, М. Процесът на обучение. Дидактика. С., 1998
3. Андреева, Г. М., Социална психология, 1980, с. 97 – 98
4. Андреевна, А. И., Темербекова, А. А. , Конструктивната дейност, като средство за развитие на децата от предучилищна възраст, Освіта та розвиток обдарованої особистості (Образование и развитие на талантиливата личност), г. Горно-Алтайск, РФ, сп. Наука и практика № 8 (27) /08/2014, с. 15 – 19
5. Баева, М. Конструирването – фокус за познание и творчество. Предучилищно възпитание, № 6-7, 2003

6. Баева, М., Автореферат на Дисертационен труд за придобване на научнат степен Доктор на науките в професионалното направление 1.2. Педагогика на тема: Конструктивни технологии за иновативно приобщаващо педагогическо взаимодействие. София, 2019 г
7. Богатева, В., Образователен модел за стимулиране на уменията за общуване на 5-7-годишните деца в семейството, София, 2017г., с.35 по Методиката на Вяра Богатева, с.3
8. Бижков, Г., Диагностика на готовността на децата за училище, София , УИ „Свети Климент Охридски“, 1996 и Калчев, П., Тест за училищна готовност, София , УИ „Свети Климент Охридски“ 2013
9. Василева, Б., Грешките на учениците, 1992, с.21
10. Василева, Б., Автореферат на дисертация за присъждане на научната и образователна степен „доктор” , София, 2012
11. Волф, Х. Й., Социализация. – В: Речник по психология. С.,1989 г., с.546
12. Ведес, П., Алтернативни модели на грижа за децата. Ранно детско развитие
13. Витанов, Л., и др., *Методи и техники за активно учене: световен и български опит в добри педагогически практики в началните класове*, 408 стр.(6-38 стр.), УИ „Св. Кл. Охридски“, София, 2015, ISBN:978-954-07-4015-7
14. Витанов, Л., *Дидактически технологии за решаване на проблеми при преподаване и усвояване на естествените науки и*

технологии в началното училище, Начално образование, том: XXXVII, брой:6-7, 1997, стр.:35-40, ISSN (print):0204-4951

15. Вълканова, В. Социализация на децата в технологична среда. С., УИ “Св. Кл.Охридски”, 2006

16. Гайдарова, Р. Педагогически основи на конструктивната игра, В. Търново, 2003

17. Георгиева, В. (2008) Иновационен мениджмънт ли е мениджмънтът на мултикултурната класна стая? Сб. Многообразие без граници Изд.“Фабер”, с.143

18. Георгиева, В., Обучението по техника и технологии от бдо 16 – теория и методика, Университетско издателство „ Неофит Рилски“, Благоевград, 2004г., с. 24

19. Господинова, Цв., Психологическа характеристика на детската възраст (Нов български университет

20. Гюрова, В., Интерактивността в учебния процес, 2006, с.39

21. Делчева, Тиха. Ключови компетенции на децата от подготвителната група. Тр.У -Стара Загора, с.4-7

22. Делчева,Тиха. Детско конструктивно творчество, Държавно издателство - Народна просвета, София, 1985г.

23. Десев, Л., 1999, Педагогическа психология, с.611

24. Димитрова-Гюзелева, СВ., Развиване на житейски умения и кариерно ориентиране в езиковото обучение., НБУ

25. Европа 2020, Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж

26. Европейска квалификационна рамка. Люксембург, 2009. Служба за официални публикации на европейските общности.

Ключови компетентности. Европейска референтна рамка. МОН, С., 2007

27. Закон за предучилищно и училищно образование - виж чл. 5.
(1)

28. Захариева, Райна. Готовността на детето за училище – исторически теоретико-емпиричен опит и съвременни предизвикателства, сп. Образование и технологии Софийски университет „Св. Климент Охридски“ – ДИУУ, гр. София, с.18

29. Иванов, Г., Педагогическото взаимодействие в технологическата подготовка на децата от 3 до 11 години – първа част „Начално училище”. Изд. ТрУ Стара Загора, 2007, с. 268

30. Иванов, Г. Съвременни основи на технологичното обучение в първи клас на началното училище. Педагогически новости. 2015,с.3

31.Иванов, Г., Педагогическо взаимодействие в технологичната подготовка 3-7 годишна възраст в Детската градина, Изд. Тр. У Стара Загора, 2008, с.94

32. Иванов, Ив., Постмодерната образователна парадигма, Шуменски Университет "Константин Преславски"/ Новата философия в образованието, - Ш.,2005, с.13

33. Иванов, Ив. Интерактивни методи на обучение // Юбилейна научна конференция с международно участие 50 години ДИПКУ – Варна на тема: «Образование и квалификация на педагогическите кадри – развитие и проекции през XXI век», 2005, с.6

34. Иванова, М., Конструктивната дейност в начална училищна възраст, Пловдив, 2000г, с.10 , ISBN 954-423-190-0., с.10
35. Иванов, И., Педагогическа социология. Социализацията., Шумен, 1998, с.5
36. Интелектуалното развитие на децата според Жан Пиаже, 04 юни 2020г
37. Йорданов, Ил., Захариев, Б., Първите 7 - Ранното детско развитие – перспективи, предизвикателства и отговорности, Дискусионен доклад, Уницеф © 2014, с.6;20
38. Как да развиваме умения на 21-ви век в час? от учители за учители. София, 2016 г. , с.2, ISBN: 978-619-90595-1-7
39. Колева, И. (2008). Социално-педагогически тренинг като форма на педагогическо взаимодействие с родителите. Предучилищно възпитание, с.4.
40. Лисийска,Здр. Теория и методика на трудовото обучение. Веда Словена, С., 1994, с.190.
41. Мерджанова, Я. (2001). Мултисензорният принцип в обучението и живота. София: Университетско изд. „Св. Климент Охридски“
42. Минчев, Б., 1991, Ситуации и умения, с. 31-32
43. Милерян, Е А.. Психология формирования общетрудовых политехнических умений. М. Педагогика, 1973, с.46-52

44. Митова, Д.,Развиване на основни житейски умения у учениците чрез технологично обучение. International Journal Scientific and Applicative papers, 2014г, с.221-225
45. Митова, Д., Проектно ориентирано технологично обучение теория и методика, УИ „Н.Рилски“ Благоевград, 2011, с.43
46. Мониторингов доклад 2019, Образование България 2030
47. Наредба № 5 от 03.06.2016 г. за предучилищното образование Обн. - ДВ, бр. 46 от 17.06.2016 г., в сила от 01.08.2016 г. Издадена от министъра на образованието и науката
48. Наредба № 5 от 3 Юни 2016 г. За предучилищното образование в сила от 01.08.2016 г. Приложение № 6 към чл. 28, ал. 2, т. 6 (Изм. - ДВ, бр. 75 от 2021 г.) Образователно направление "Конструиране и технологии",с.31-33
49. Наръчник за Обучение на обучители, с.19
50. Национална квалификационна рамка за учене през целия живот на Р България, 2012, с. 2-3
51. Национална цел за образование от ключовия документ „Европа 2020: Национална програма за реформи“3, т.3.4.
52. Нончева, В. и др., Ръководство по теория и вероятности на статистиката, Унив. Изд. Пловдив, 2003, с. 106
53. Образование България 2030. Проучване „Ключови компетентности и умения за успех – от закон към практика“, 2019г.
54. Обучение на детски учители за работа в групите за задължителна предучилищна подготовка, Наръчник за детски учители, София, 2013

55. Петров, П. (2016). Съвременна дидактика. София, с.121
56. П. Петров, П., Дидактика, 2001, с.32
57. Плачков, С., Уменията в обучението по техника и технологии. България: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 1997г, с.25-26
58. Препоръка на Съвета от 22 май относно ключовите компетентности за учене през целия живот
59. Презмички, Халина „ Диференцирана педагогика”, Издателство Ашет - Нови подходи, 1997г.
60. Препоръка на съвета относно ключовите компетентности за учене през целия живот
61. Програма за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България 2009-2013.
62. Проект “Оценяване на нивото на включеност на умения за живот в ДОИ и училище” изпълняван от Министерство на образованието и науката с финансовата подкрепа на УНИЦЕФ Техническо задание, Изследване на сегашното равнище на уменията за живот, утвърдени в ДОИ за учебното съдържание в уч. практика, с 2
63. Развиване на житейски умения и кариерно ориентиране в езиковото обучение Светлана Димитрова-Гюзелева, НБУ
64. Ризов, Ил., Опит за анализ на методологията на образователните програми „Умения за живот” (Life-Skills Programmes), сп. Педагогика, №6, 2002
http://www.sauchastie.org/pubs/docs/Doc_23_07_Pedag_LS.pdf

65. Ризов, И., Интерактивни методи за развитие на личностни и социални умения в начална училищна възраст, 2008г., с.12
66. Стаматов, Р., Детска психология. Пловдив: Хермес.2000
67. Стоянова, Мая, Тупарова, Д., Самарджиев, К., Теориите за учене и игровизацията в обучението, XI Национална конференция „Образованието и изследванията в информационното общество” 2018
68. Стоянова, М., Тупарова, Д., Самарджиев, К., Теориите за учене и игровизация в обучението, XI Национална конференция „Образованието и изследванията в информационното общество”, 2018г, с.34
69. Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 - 2030, с. 11-17
70. Трифонов, Тр. , Обща психология, 2015
71. Узунова, Венета. Социалните и емоционалните умения - предпоставка за пълноценно личностно развитие в средна училищна възраст
72. Цанев, Н., Дидактически основи на технологичното обучение в началното училище, Веда Словена-ЖГ, 2019, ISBN: 9789548846554
73. Цанев, Н., *Експериментална програма за обучението по ръчен труд с активно включване на модели и моделиране в учебния процес*, Начално образование, брой:6-7, 1997, стр.: 41-45, ISSN (print):0204-4951 0597, Ref

74. Alcock, S., Cullen, J., & St George, A. (2008). Young children learning literacies while communicating playfully. *Australian Journal of Early Childhood*, 33(8), c.1-10
75. Cox, M. (1992). *Children's drawings*. London: Penguin.
- Dansky, J. L. (1980). Cognitive consequences of sociodramatic play and exploration training for economically disadvantaged preschoolers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 20(1), c.47–58
76. DeVries, R. (2006). *Games with Rules*. In D.P. Fromberg & D. Bergen (Eds) *Play from Birth to Twelve*, 2nd Ed. Abingdon, Oxon: Routledge
77. Diamond, A., Barnett, S., Thomas, J., & Munro, S. (2007). Preschool program improves cognitive control. *Science*, 318, c. 1387-1388
78. Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82(1), c.405-432
79. Epstein, A. (2007). *The intentional teacher: Choosing the best strategies for young children's learning*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children)
80. Gagne, R. M., Briggs, L. J., & Wager, W. W. *Principles of Instructional Design*. Orlando: Harcourt Brace College Publishers., 1992
81. Hyson, M., Copple, C., & Jones, J. (2006). Early childhood development and education. In K. A. Renninger & I. Sigel (Eds.),

Handbook of child psychology: Volume 4. Child psychology in practice (pp. 3–47). New York: Wiley, c.3-47

82. Karpov, Y. V. (2005). *The neo-Vygotskian Approach to Child Development*. Cambridge: Cambridge University Press.

83. Levine, Ratliff, Huttenlocher, & Cannon, 2012,c. 42

84. Liu, C., Solis, S. L., Jensen, H., Hopkins, E. J., Neale, D., Zosh, J. M., Hirsh-Pasek, K., & Whitebread (2017). Neuroscientific evidence on the connection between characteristics of playful experiences and learning. The LEGO Foundation

85. Lillard, A. S., Lerner, M. D., Hopkins, E. J., Dore, R. A., Smith, E. D., & Palmquist, C. M. (2013). The impact of pretend play on children's development: A review of the evidence. *Psychological bulletin*, 139(1), c.1-34

86. Morrison, G. S. (2015). *Early childhood education today* (13th ed.). Essex, England: Pearson Educ

87. Mottweiler, C. M., & Taylor, M. (2014). Elaborated role play and creativity in preschool age children. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 8(3), c.277-286

88. Karoly, L. A., M. R. Kilburn, and J. S. Cannon. (2005). *Early childhood interventions: Proven results, future promise*. Santa Monica, CA: RAND Corporation

89. Pellegrini, A. D., Huberty, P. D., & Jones, I. (1995). The effects of recess timing on children's classroom and play-ground behavior. *American Educational Research Journal*, 32, c.845-864

90. Pellegrini, A. D. (1980). The relationship between kindergartners' play and achievement in prereading, language, and writing. *Psychology in the Schools*, 17(4), c. 530-535
91. Pellegrini, a D., & Smith, P. K. (1998). Physical activity play: the nature and function of a neglected aspect of playing. *Child Development*, 69(3), c. 577–598
92. Hoffmann, J. D., & Russ, S. W. (2016). Fostering pretend play skills and creativity in elementary school girls: A group play intervention. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 10(1), c.114-125
93. [(Hutt, S. J., Tyler, S., Hutt, C., & Christopherson, H. (1989). *Play, exploration, and learning: A natural history of the pre-school*. London, England: Routledge.)]
94. Raver, C. C. (2004). Placing emotional self-regulation in sociocultural and socioeconomic contexts. *Child Development*, 75(2), c.346-353
95. Ramani, G. B., & Siegler, R. S. (2008). Promoting Broad and Stable Improvements in Low-Income Children's Numerical Knowledge through Playing Number Board Games, *Child Development*, 79(2), c. 375–394
96. Ring, K. (2010). Supporting a playful approach to drawing. In P. Broadhead, J. Howard and E. Wood (Eds.). *Play and learning in the early years*. London: Sage, c. 23
97. Rogoff, B. (2003). *The cultural nature of human development*. New York, NY: Oxford University Press

98. Russ, S. W. (2015). Pretend play, divergent thinking, and math achievement in girls: A longitudinal study. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 9(3), c. 296-305
99. Skills for Life. Core Manual. Salford, TACADE, 1995, c. 13
100. Shonkoff, J. and Philipps, D. (eds). *From Neurons to Neighbourhoods: The Science of Early Childhood Development*. National Academy Press, Washington, D.C, 2010
101. Shields, A., & Cicchetti, D. (1997). Emotion regulation among school-age children: The development and validation of a new criterion Q-sort scale. *Developmental Psychology*, 33, c.906–916
102. Sylva, K., Bruner, J.S., & Genova, P. (1976). The role of play in the problem -solving of children 3-5 years old. In J. S. Bruner, A. Jolly, & K. Sylva (Eds.), *Play: its role in development and evolution*, c. 55 -67
103. Trilling & Fadel , *Умения от 21 век: учене за живот в нашето време*, 2009г
104. Vygotsky, L. S. (1987). Thinking and speech. In R. W. Rieber & A. S. Carton (Eds.), *The collected works of L. S. Vygotsky, Volume 1: Problems of general psychology* (Trans. N. Minick). New York, NY: Plenum
105. Wallace, C. E., & Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press
106. Whitebread, D., (2010) *Play, metacognition & selfregulation*. In P. Broadhead, J. Howard & E. Wood (eds) *Play and Learning in the Early Years* London: Sage

Електронни източници:

ЕИ №1 <https://www.archive.org/details/absorbentmind031961mbp>)

ЕИ №2 <https://bigthink.com/personal-growth/5-critical-life-skills-everyone-should-have>

ЕИ№3 https://journal.e-center.uni-sofia.bg/site/wp-content/uploads/downloads/2016/10/1_Stoyan_Saev1.pdf

ЕИ № 4

<http://detskorazvitie.bg/EarlyDevelopment/Socialization.html>

wp.flgr.bg/wp-content/uploads/2018/02/Skills-Guidebook-web-Umeniya-na-21-vek.pdf

ЕИ№5 https://psychologyoutline.blogspot.com/2014/07/blog-post_6549.html

ЕИ№6 <https://priobshti.se/article/strategii-v-pomosht-na-prepodavaneto/5-te-klyuchovi-kompetentnosti-koito-decata-usvoyavat>

ЕИ №7

<https://www.euro-cordiale.lu/outils-cognitifs/BG/CS/CS-INTRO.pdf,c.48-49>

ЕИ № 8 https://ec.europa.eu/education/pub/pdf/general/eqf/broch_bg.pdf

ЕИ№9 https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_bg

ЕИ№10 http://ec.europa.eu/education/policy/school/competences_bg

ЕИ№11

https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-early-childhood-and-school-education-9_bg

ЕИ№12

https://www.researchgate.net/publication/324274117_Nacionalna_strategia_za_ucene_prez_celia_zivot_period_2014-2020_godina

ЕИ№13 http://nmd.bg/wp-content/uploads/2016/02/Early-Childhood-Development_BG_web.pdf

ЕИ№14 https://www.univt.bg/res/12276/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F_2020.pdf, Бузов, Ем., с.50

ЕИ№15 http://uni-sz.bg/truni4/wp-content/uploads/pf/file/2018-2019/Izdaniya_PF_2018/Studentski_almanah_2018/01_Angelina_Kalinova_2018.pdf

ЕИ№16

https://www.mon.bg/upload/12190/zkn_PUObr_180717.pdf

ЕИ№17 <https://www.mon.bg/upload/21561/II-book.pdf>

ЕИ№18 <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136850647>

ЕИ№20 <https://www.navet.government.bg/bg/media/>

ЕИ№21

<http://priатели.info/wpcontent/uploads/2009/12/%D0%A0%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%BE-%D0%B4%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5.pdf>

